

LA QUOTIDIANA

FMR Fundaziun Medias Rumantschas, Via da Masans 2, 7000 Cuira, 081 544 89 11, redacziun@fmr.ch

Bleras vias pon manar tar ina buna convivenza
La finamira dad in nov project è l'avischinaziun da las vischnancas Lumnezia, Sursaissa e Val s. Pieder. **Pagina 6**

Museum Stamparia Strada cun midadas
Sonda ha gi lieu a Strada la radunanza generala – l'emprima giada sut la batgetta da Jon Candrian. **Pagina 7**

— FMR FUNDAZIUN
| MEDIAS
RUMANTSCHAS
südostschweiz

ENGIADINA

La cumünauza da l'Inn Hub s'ho inscuntreda

Cha tar il prüm inscunter dal 2019 a Zuoz hegian els auncha discuto sch'ün «third place» – ün lö chi cumbina lavur e temp liber – possa funcziuner in Engiadina, ho dit *Jon Erni*, ün dals iniziants da l'Inn Hub in gövgia zievamezdi a La Punt tar il seguond inscunter da la «Inn Hub Community». Quista cumünauza chi consista dad iniziants, investuors e partenaris intuorn l'«Inn Hub La Punt» s'ho lascheda infurmer davart il stedi dal proget. Creer, collavurer, cumünaivel – es sto il credo da quel inscunter. Cun *Gioia Deucher* es in gövgia eir gnida preschanteda la mnedra futura da l'Inn Hub. (fmr/an) **Pagina 7**

SURSELVA

Regional, stagional e puspei tut normal

Giuvens e vegls sentaupan puspei alla fiera jamnila a Glion.

FOTO SUSI ROTHMUND

Dapi la sonda vargada pon las differentas generaziuns puspei sentupar silla piazza fiera a caschun dalla fiera jamnila. Suentar dus onns signai dalla pandemia e restricziuns ei puspei tut normal. Negins plexiglas, negins vons e strusch enzatgi che porta maschina. Donn alla fatschenta da marcadontas e marcadonts ha la pandemia tuttavia buca fatg. Sco *Gabriela Spescha*, che copresidiescha l'Uniuin fiera jamnila Glion, ha declarau, ha la fiera numnadamein gudignau nova clientella e saviu vender in bionton dapli products. Biara gliedud ei vegnida attenta alla valur da products regiunals e stagiunals. Gabriela Spescha ei dapi 20 onns marcadonta alla fiera jamnila e la FMR ha discuriu cun ella per far ina retrospectiva sin quels dus decennis e vuliu saver co tut ei sesvilupau ni semidau. (fmr/sr) **Pagina 5**

GRISCHUN CENTRAL

Dapli entradas da taglia a Vaz

Tempo 30 en il cumin da Vaz, la vendita da terren a Sanaspans e midadas en la cumissiun da bajegar. Quai èn trais fatschentas che il cussegl communal da Vaz ha tractà a sia ultima seduta. Il pli grond cumin da la regiun Alvra sa vinavant sa legrar dad in bun quint annual 2021: Il gudogn munta a 5,7 milliuns francs. Per discussiun en il cussegl communal ha era il protocol che vegn fatg a las sesidas procurà. Ina proposta era da registrar il tun da las sesidas enstagl da protocollar. Quella proposta ha dentant be gi pauca accoglientescha. (fmr/gns) **Pagina 8**

FOTO MADO

Il retuorn dil gigant

Igl onn 2003 havevan ils dus cavacristallas Michael Flepp ed Alfons Derungs permier anflau quei cristagl gigantic da 1150 kilos – ensemen cun in segund – ellas profunditads dil Pèz Regina entasisum la Val Serenastga en Lumnezia. Michael Flepp ha dau num a siu toc (fotografia) «Steila dils quater vents» – ed ha vendiu quel giu la Bassa.

L'auter cristagl haveva l'uniun Pro Lumerins saviu acquistar, l'uniun culturala dil vitg da Lumbrein. Ils davos meins ei la Pro Lumerins denton sestentada che quei cristagl retuorni en «patria» e s'uneschi puspei cun siu cristagl schumellin. Cun success. Quels dis ei il crap turnaus en in emprem pass tochen Cuera. Leu vegn el exponius, dapi sonda e tochen ils 25 da matg 2022, ella biblioteca dil marcau. En in segund pass vegn il cristagl lu aunc a far fermada intermediara el Museum regional Sureselva a Glion. Pér en in onn vegn ei lu a dar la gronda reuniun dils dus cristagls-schumellins a Lumbrein – cun vesta sil Pèz Regina. **Pagina 6**

«Nus vivevan fortunads en noss pajais – en nossa bella citad!»

Elina Babkina, fugitiva da l'Ucraina, raquinta sia fuigia ord l'Ucraina enfin a Tinizong – Pagina 12

Fasa finala en ina campagna particolare

En in'emna èsi cler tgi che lavura ils proxims quatter onns en la regenza ed en il parlament grischun. Il nov sistem electoral procura per tensiuns e per blers placats. Ma il cumbat electoral vegn valità da las partidas sco pauc confruntativ.

DAVID TRUTTMANN/FMR

Var 300 000 francs haja sia partida pajà per la propaganda electorala da quest onn. Quai ha declarà quests dis il maina-campagna da la PLD, *Johannes Flury*, envers RTR. Cun quai fiss la campagna da la partida liberaldemocratica stada – sch'ins po crair a las indicaziuns fatgas da tut las partidas grischunas – la pli chara. Las autras trais partidas grondas (AdC, PPS e PS) han impundi 220 000 enfin 230 000 francs. L'entira campagna grischuna vegn valitada en general – ed er da las partidas sezzas –

«Nus na stuain betg avoir in sistem sco en l'America. Nus essan Grischuns e na stuain betg bittar merda in sin l'auter.»

Gian Michael, maina-campagna AdC

sco main confruntativa che autras giadas. Ils maina-campagnas da tut las partidas han confermà envers RTR che mintgin haja «fatg ses agen cumbat electoral». Ed il responsabel tar la AdC, *Gian Michael*, ha ditg gist en quest connex: «Nus na stuain betg avoir in sistem sco en l'America u en l'Italia. Nus essan Grischuns e pudain mussar tge che nus savain e na stuain betg bittar merda in sin l'auter.» Il nov sistem d'eleger è en mintga cas stà er ina sfida per las partidas, surtut per chattar uschè bleras candidatas e candidats sco pussaivel che van en cursa ils 15 da matg 2022. **Pagina 3**

10019

Servetsch d'abunents e da distribuziun: tel. 0844 226 226 mail: abo@somedia.ch

La «Steila dils quater vents» retuorna

Il cristagl gigant dil Péz Regina ch’ei dapi zacons onns giu la Bassa retuorna definitivamein. Vendergis eis el arrivaus tochen a Cuera. Leu san ins admirar el ella biblioteca dil marcau.

AUGUSTIN BEELI/FMR

Vendergis endamaun a Cuera, cuort suenter che la biblioteca dil marcau ei s’aviarta ha ei dau in mument spectacular. Il camiu d’ina firma da transport ei seferaus, il manischunz ha parcau, el e dus collegas dalla firma da Winterthur han entschiet a manischar avon l’entrada dalla biblioteca. Per incumbensa dalla Fundaziun per art, cultura e historia (SKKG) dil mecen Bruno Stefanini (1924-2018), ha il camiu repatriau il cristagl gigant dil Péz Regina. Igl ei il fargliun da quel ch’ei d’admirar dapi plirs onns ella Casa d’Angel a Lumbrein. Alfons Derungs permier e *Michael Flepp* han anflau quels il 2003 el fuorn entasum la Val Serenastga.

Michael Flepp ha dau a siu toc da 1150 kilos il num «Steila dils quater vents». Ferton che l’uniun Pro Lumerins da Lumbrein ha saviu aquistar il «Sulegl dil Péz Regina» dad Alfons Derungs permier, ei tschei gigant ius giu la Bassa. Bruno Stefanini vuleva posseder quel sco part da sia collecziun renomada d’objects da tut gener. La Pro Lumerins ei sestentada che quei cristagl retuorni e ch’ins sappi admirar inagada omisdus ella patria, a Lumbrein sut il Péz Regina. Ussa va quei giavisch e quella finamira en vi-

Ils emploiai dalla firma da transport han gest piazzau gl’object. Cul sochel peisa quel 1,6 tonnas.

FOTO AUGUSTIN BEELI

gur. *Olga Schreiner*, collaboratura dalla fundaziun SKKG, ha accumpignau il transport custeivel. Denton buca tochen Lumbrein. «Gl’emprem fa il cristagl-gigant aunc duas fermadas intermediaras», ha Olga Schreiner confirmau.

Tochen ils 25 da matg san ins admirar la «Steila dils quater vents» ella capitala grischuna. La populaziun ha caschun da vesar la pli gronda gruppa da cristagl dil mund ella biblioteca dil marcau, el baghetg dall’anteriura posta principala da Cuera. En ina proxima etappa va il cristagl lu dalla Surselva siadora tochen a Glion. Leu vegn el exponius el Museum regional Surselva. Ils 11 da zercladur 2022 ei la fiasta d’avertura dall’exposiziun «Schichtwechsel-La Surselva» ed il famus cristagl ei ina dallas attraccziuns. En in onn eis ei previu ch’el sappi returnar definitivamein a Lumbrein. La Pro Lumerins ei vidlunder d’adattar l’anteriura stizun sut l’ustria Lumerins sco local d’exposiziun pigl object. La SKKG da Winterthur ha fixau culla Pro Lumerins in contract per in emprest a liung cuoz. Sco *Gian Derungs*, il representant dalla Pro Lumerins, ha declarau a caschun dall’arrivada dil cristagl a Cuera, vegn il local ad esser semtgaus sil termin dalla repatriaziun.

Veser la diversitad sco potenzial da convivenza

A caschun dil workshop d’impuls «convivenza» ein passa 40 personas s’entupadas a Vignogn il venderdis suentermiezdi e la sonda vargada avonmiezdi. Il project ch’ei vegnius lantschaus igl onn vargau duei cuzzar entochen gl’onn 2024 e pren en mira in brat denter la Lumnezia, Val s. Pieder e Sursaiisa Mundaun, ils carstgauns da quellas vischnauncas, uniuns ed instituziuns.

SUSI ROTHMUND/FMR

Quei culla finamira d’intensivar la convivenza e sviluppar ina perspectiva communabla per sfidas regionalas. Ils organisaturs dil project «convivenza» ein la Fundaziun da cultura Lumnezia che vegn representada da *Tobias Heinisch* ed il Forum Vals representaus da *Rita Schmid*. Susteni vegnan ei digl Institut per la perscrutaziun dalla cultura dil Grischun, dalla Scol’aula turitgesa per scienziass applicadas (ZHAW) e digl Institut per antropologia sociala e scienziass culturalas empiricas (UZH). Ultra da quellas collaboraziuns prevesa il project era in brat denter las regiuns cumpigliadas e las organizaziuns da lungatg e cultura Lia Rumantscha e l’Uniun dils Gualsers. Inizianta dil project ei la Fundaziun da cultura Lumnezia. Sco *Martin Cabalzar*, il president da quella, ha declarau alla FMR, ei ina dallas finamiras quella d’intensivar e reactivar la convivenza dils habitonts da quellas regiuns, ina convivenza che seigi ida pulitamein a piarder e vegnevi aunc vivida pli activamein pli baul.

Rinforzar il traffic public ed ulteriuras occorrenzas

Las gruppas han resumau lur discussiuns e presentau a tuts presents: In basegns seigien novas fuormas e loghens per realisar e viver la convivenza. La midada dil clima seigi per las regiuns muntagnardas ton ina resca sco era ina schanza per novas purschidas da stad. La diversitad dueigi vegnir resentida pli fetg sco potenzial da svilup e survegnir spazi. Ei dueigi dar models da stimulaziun per novas fuormas da viver e luvrar. La cultura da comunicar ed era da sescagnar dueigi vegnir tgirada. Per meglierar la situaziun da viver en quella regiun stuessi il traffic public vegnir rinforzaus. El futur ein differents occorrenzas e projects communabels dallas treis vischnauncas da project planisai. Denter auter concerts communabels dallas societads da musica e dils cors, projects parziels dallas uniuns da giuventetgna, occorrenzas dallas scolas ed auter.

Barbara Wülser ha moderau il workshop a Vignogn.

FOTOS SUSI ROTHMUND

Finamiras

Entochen il 2024 ha il project «convivenza» enqual finamira: Il «campus» ei ina collaboraziun instituzionalisada e gia etablidada dils iniziants dil project ensemen cun partenaris scientifics els secturs cultura, lungatg, identitad, convivenza e svilup regional. Sin quella basa pon simposis,

jamnas da studi e referats dil fatg en tuttas scienziass relevantas vegnir offeri. El rom da differents projects parziels han occorrenzas liug en tuttas treis vischnauncas. El las ein dedicadas al brat ed alla collaboraziun. Tenor ils responsabels dil project duei aschia vegnir schaffu fundaments per ina cooperaziun cuzzabla e persistenta. Ina

Raquintar historias che colligian culla regiun ei stau il pensum durant ina spassegiada.

nova ediziun dil «Guid da cultura Val Lumnezia e Val s. Pieder» cumpletada cun Sursaiisa Mundaun ei gia realisada en fuorma analoga e digitala. Products multimedials cun derasaziun surregionala informeschan ed animeschan indigens e secundindigens, hosps ed interessai. La finala ein era cussegliaziuns d’agir ina fi-

namira. Impuls da caracter scientific per in svilup regional persistent ed orientaual futur duein vegnir mess a disposiziun allas vischnauncas.

Lungatg e cultura

La FMR ei stada dalla partida al workshop dil venderdis. Igl ei vegniu discursiu trasatras tudestg e tractau las damondas principalas: Co vesin nus nusez e tgi essan nus? Co vesin nus ils auters e co vesan quels nus? Co vesin nus nies avegnir? Tgei havein nus communabel? In tema che para da fatschentar e ch’ei vegnius discursiu en gruppas ei biaronz la convivenza d’indigens e secundindigens stada. La differenza d’indigens e secundindigens seigi realitad. Igl ei vegniu discutau co quels vegnan recepi dils indigens e co ei san s’integrar il meglier pusseivel? In tema central da discussiun ein era la cultura ed ils lungatgs stai, la lavur dallas uniuns ed era la remuneraziun e stema per lavur da voluntarias e voluntaris. En connex culs lungatgs minoritars ha *Fabian Jacobs* digl Institut sorb a Bautzen tenu in referat davart la situaziun da quella minoritad che dumbra sco ils Romontschs circa 60 000 personas. Sco el ha puntuau fetschi la cultura dils Sorbs la Lausitz unica e nuncumparegliabla. Lungatg, cultura e historia dils Sorbs muntien ina contribuziun per crear perspectivas per la regiun.

Participontas e participonts dil workshop d’impuls per il project «convivenza».